

Mrázik Julianna

egyetemi tanársegéd

PTE Tanárképző Intézet Oktatásmódszertani Tanszék

Egy lehetséges tartalomelemzési akcióról – pedagógiai kreatológiai vizsgálódások tanárszakos hallgatók körében

Az 1999/2000-es tanévtől kezdődően a pedagógiai kreatológia tárgy keretében a hallgatók szakmai énkép megalkotását kapták feladatul, mégpedig a lehetséges és tervezett jövő szemszögéből. A szakmai énkép megírása többcélú volt, részint a kurzus teljesítésének feltételeként, másrészt kellő számú értékelhető írás esetén tartalomelemzésnek alávetendő.

Előzmények

„(...) különös fontosságot nyer az alkotás, az alkotni tudás, illetve az alkotásra való felkészítés a kisiskolás kortól az egyetemig bezárólag. Közismert az óvodások és a kisiskolások alkotásra való nyitottsága, de az a szomorú tény is, hogy a kötelező iskolázás viszonyai között mindez háttérbe szorul, elsorvad, leépül, hogy aztán az egyetem az alkotásra való hajlamot újraélesztgesse az ambiciózusabb fiatalok körében.” (1) – írja *Zsolnai József*, aki Pécsen a pedagógiai kreatológia tárgyat a tanárképzési curriculum részévé tette. Távozását követően lehetőségem adódott a tárgy oktatásában való részvételre, ebben az irányban való elmélyülésre.

Résztevők

A vizsgáltak körére jellemző, hogy valamennyi énképet készítő leendő pedagógus egyetemi tanulmányainak végén jár (negyed-ötödéves, illetve végzős hallgatók). Valamennyien a Bölcsészettudományi Kar, a Természettudományi Kar és a Művészeti Kar hallgatói.

Feltevések

A hallgatók szakmai énképének vizsgálatát megelőzően több potenciális kutatási alapfeltevés fogalmazható meg. Természetesen a vizsgálódás több, egymás utáni szakaszában kivitelezhető csupán ezeknek a hipotéziseknek az alátámasztására irányuló kísérlet, a kutatás alapozó szakában csupán az egyik kiragadására nyílnak mód vállalkozni.

A nyert eredményeket egy szignifikáns körülmény figyelembe vételével lehet értelmezni, nevezetesen, hogy a tanári pálya – szemben más pályákkal – csaknem egész életünket végig kíséri, azaz olyan képpel és ismeretekkel bírunk erről a professzióról, amely ismereteink egyedülállóak a szakmák tekintetében. Mégis, érdekes megvilágításba kerül a vizsgálat miatt, hogy ez a tapasztalat, amit a tanári munkáról szerezhethetünk, egészen hosszú ideig a katedra másik oldaláról szerzett tapasztalat s ez a tapasztalás azoknál, akik nem a tanári hivatást választják, voltaképpen egyirányú marad, míg a tanári foglalkozást választók helyzete speciálissá válik, hogy a viszonylag hosszú idő alatt szerzett benyo-

másokat – az egyik oldalról – vizionálhatják egy adott pillanattól kezdődően – a másik oldalról, a pedagógus oldaláról is.

Az énkép megírásának egyik – hallgatók előtt nem rejtett – szándéka volt annak feltérképezése, hogy a tanárképzési programban részt vevők szándékaik alapján a tanári pályát kívánják-e választani, a későbbiekben tanárok akarnak-e lenni.

A másik előfeltevés az volt az írásos munkák mentén, hogy ezek az írások maguk is kreatológiai jellegű termékeknek tekinthetők-e. Amennyiben azt a megállapítást elfogadjuk, hogy kreatológiai jellegű termékeknek azokat a produktumokat tekinthetjük, amelyek valami-féle eredetiséget mutatnak (2), akkor ebben az esetben tipizáció alá kell vetnünk ezeket a munkákat, mégpedig a produkció minősége és az alkotások szintje dichotómiában. (3)

Harmadik hipotézisként tételezhető, hogy maga a pedagógusmunka, a pedagógus tevékenysége mint alkotási lehetőség fogható fel és megvalósulhasson a hallgatók arra készítetése, hogy magát az énkép megírását egyrészt alkotástevékenységnek fogják fel, másrészt (leendő) pedagógiai tevékenységüket mint alkotástani tevékenységet végezzék.

Negyedikként vizsgálándó – ez azonban retrospektív kutatásokat feltételez –, hogy az egyetemi tanulmányok végére milyen módon változik a tudás- és gondolkodásstruktúra, milyen szerepet kap a kreatológiai gondolkodás. Ez egy további szakaszt jelentheti a most megkezdett vizsgálódásnak.

Végül a vizsgálati adatok alapján válasz kereshető arra a kérdésre, hogy az egyetemi tanulmányok végeztével mennyire érzi magát felkészültnek a friss diplomás arra, hogy tanítson, más szóval mennyire készíti fel a tanári pályára hallgatóit az egyetem?

Módszertan

A hallgatók előre megadott paraméterek szerinti 3–5 oldalas írásos munkát kellett, hogy elkészítsenek a kurzus végére, melyhez adalékul egyebek mellett az órákon elhangzottak szolgálhattak. Az előadások ideje alatt a hallgatók maguk is kérdezték, hogy mi-ben áll ennek az énképnek a megrajzolása és rendre számot adtak arról, hogy a feladat újszerű és nehézségeik a dolog lényegének megragadásában jelentkeznek.

A szakmai énkép írását olyan körülményrendszerbe ágyazottan kértük, hogy abban az alkotás, az alkotásra készítetés valamiképpen felvillanjon: egyrészt a hallgató múltjában milyen erre utaló mozzanatok figyelhetők meg, például szülői motiváció vagy egyéni, ki-emelkedő kreativitás; másrészt magának az írásos munkának elkészítése folyamán mint kreatológiai alkotásban részvétel.

A kutatás tervezett eljárásmetódusa a tartalomelemzés, mely elemzést néhány kiválasztott szempont alapján szükségszerű kanalizálni. A lehetséges elemzési szempontok csoportosítása az alábbiak szerint alakulhat:

Nem-metaszintű elemzési szempontok:

Milyen, a véleményének alakulását befolyásoló tényezők, véleményformáló hatások jelennek meg a szakmai énképekben? (szülők, kortársak, iskola; negatív vagy pozitív tapasztalat)

A véleményformáló hatások polaritásának vizsgálata.

A 'pedagógus-szülő' hatása a hallgató szakmai énképének alakulására.

A 'rossz pedagógus' hatása a hallgató lehetséges vagy tervezett jövőjére.

A nem-tanári pálya választása esetén felmerülő lehetséges alternatívák.

Lehetséges metaszintű elemzési szempontok:

Az alkotásra való készség és képesség kimutathatósága.

Az alkotáshoz „megfelelő szituáció”.

Az alkotóképes egyén szintjén való elemzés (fluency, flexibility, originality).

Elővizsgálatok

A fenti előzmények, lehetséges feltevések és szempontrendszer alapján előzetesen 48 írást vizsgáltunk meg. Az írásokat elkészítők aránya a következőképpen alakult: 48 leadott dolgozathoz 18 TTK-s, 25 BTK-s (közülük ketten TTK-BTK vegyes karos hallgatók), 3 művészeti karos válaszoló volt, két dolgozat írójának szakja nem volt beazonosítható. Természetesen a minta elemszáma csak quasi-reprezentatívnak tekinthető, ez a quasi-reprezentativitás azonban alapul szolgálhat arra, hogy feltevéseinket milyen körülmények között érdemes továbbgondolni.

Ebben a kis elemszámú vizsgálati anyagban az iskola negatív vagy pozitív hatása szembevetődött (10) (egy esetben a negatív iskolai hatás „térítette” a hallgatót a tanári pálya felé is). Magyar Beck István (4) kérdésfeltevését felidézve adódik, hogy az iskolai életút hatását mint az alkotni képességre hatás is nézzük. (4) A szülői (3) (5), de főképpen az anyai hatás erőteljessége, esetünkben az anya pedagógus végzettsége (4) determináns a hallgató pályaképe alakulására. A jelenséget kitüntetetten kell kezelnünk, ha egyetértünk azzal, hogy „ha (...) valaki fiatal éveinek egy tekintélyes részét remekművek között töltötte, akkor az általa élvezett alkotási produktumok lehetnek azok a pszichológiai hatások, amelyek elindítják őt az alkotó emberré válás rögzös útjain.” (6) A nemzetiségi környezet (2), illetve a külföldi tartózkodás, külföldi személy hatása (2) mutatható ki, valamint a gyermekkortól való készülődés a tanári hivatásra (4). Testnevelés szakos hallgatók körében 5 esetben a sportág megismerése vagy kedvelése okán került a hallgató az egyetemre. A további kulcsszavak 1–1 esetben indokolták a tanári pálya felé való orientációt: véletlenül kerül az egyetemre; nincs megfelelő gyakorlati felkészítés az egyetemen a pedagógusi hivatásra. Egy hallgató fejezte ki, hogy semmiképpen nem akar tanár lenni.

Ha nem is szó szerint, de néhány esetben kitapintható az a szándék, hogy a tanári pályáról történő lekerülés vagy szándékos elágazás rejtett vagy kimondott velejárója lehet a jövőben lehetséges pálya alakulásának (a hallgató nem tervezi, de nem veti el ennek lehetőségét). Ebben a megfontolásban olyan szempontok játszanak közre, hogy afféle szakok esetében, ahol fizetőképes kereslet mutatkozhat (nyelvszakok, nyelvtanári szakok), nagy a kihívás, hogy magasabb fizetésért kedvezőbb státuszhoz juthat még az értelmiségi (nek mondott) lét feladása árán is. Észrevehető a más irányba való eltolódás a tanári pálya rovására (közgazdasági, kutatói).

A tanári pálya választásához hasonló szintű és tárgyaltságú témát vet fel az egyetemnek a praxisra való felkészítésben játszott szerepe. A szóbeli interakciók során kiderült, hogy a hallgatók sokkhatásként élik meg az osztálytermi konfrontációt, a való (szakmai) életbe történő kilépést. Egyrészt az a sajátos jelenség követhető nyomon, amit Bárdos Jenő (8) – habár a nyelvtanárképzéssel kapcsolatban, de esetünkben is igaz módon – rajzolt meg, hogy az egyetemi képzés tartalmi arányai az elméleti és történeti megalapozás irányába tolódtak el a tanítási gyakorlat, a módszertan rovására szemben a tanár- és tanítóképző gyakorlatorientált curriculumával. Ebben természetesen a történeti hagyományokat éppúgy, mint a nemzetközi hatásokat is érzékelni lehet.

Amennyiben az írásos munkákat elsődlegesen a fent említett dichotomikus vizsgálati szinten az alkotások minősége szintjén vizsgáljuk, akkor tartalmi és formai minőségeket kell megkülönböztetni. A munkák közül egy esetben kifejeződött, hogy „nem biztos, hogy van énképem” (az énkép írójának apja egyébként gyakorló pedagógus), ami arra enged következtetni, hogy az énképírás eredeti szándéka nem jutott át maradéktalanul a hallgatósághoz és hogy a kedvezőtlen szülői hatás akár ilyen kifejeződésben is megnyilvánulhat. Jellegzetes, hogy az énkép írását sok esetben az életrajz írásával tévesztették össze. Az írások egy része a teljes, tanulmányokkal kapcsolatos életrajzot fogta át (6), míg az írások között található csak egy adott iskolai életrajzra fókuszáltak is (20). Néhányan törekedtek a kreatológiai alapfeltevéseket is beépíteni írásaikba, elenyésző

elemszámában általános, értelmiségi megközelítésben ábrázolták a pedagógushivatást (4), illetve filozofikus hangvételben írtak a tanári pályáról (5).

Az össz-elemszámából 17 kézírásos szakmai énképet adtak a hallgatók, a többi írás szövegszerkesztővel készült, nyomtatásban. Egyéb adathordozón írás nem érkezett.

Eredmények

A kapott eredmények alapján tehát az alkotás rendszerszemléletű megközelítése közül az alkotóképes egyén szintjét érdemes közelebbről vizsgálni. A „megfelelő szituációnak” (7) az írásokat leadó hallgatók esetében tehát elsődlegesen az iskolai indíttatás, másodsorban a szülői indíttatás sejthető. Ha a fluency, a flexibilitás, illetőleg az eredetiség szempontjából elemezzük a válaszokat, akkor az eredetiség vagy az ötletgazdagság inkább a kisebb elemszámmal reprezentált válaszok közül kerülnek ki. Tehát összességében megállapítható, hogy azok a szakmai énképek, amelyek a gyermekkori élményektől kezdődően ölelik át a pályaképet, valamint a szülői indíttatásból és a kedvezőtlen vagy kedvező iskolai hatásokból táplálkoznak, kevésbé hajlanak a metaszintű szempontok érvényesítéséhez, sokkal inkább „földhöz ragadtabb” módon írják le a pályához való attitűdjüket. Ezzel szemben ahol az életszakasz vagy szakmai út egy rövid szakaszt leíró önreflexiók nem iskolai élményeken vagy családi indíttatásokon alapulnak, azokban inkább nyomon követhető a pedagóguspályának egyfajta metaszintű szemlélete, a kevésbé pragmatikus, mint inkább filozofikus megközelítés. Hangsúlyozandó azonban, hogy ezek a feltételezések csupán egy kis számú vizsgálati anyagon születtek és mindenképpen további elemzéseket kell elvégezni a teljesebb kép elnyeréséhez.

Összegezés

A Pécsi Tudományegyetemen pedagógiai kreatológia tárgyat is oktatunk. Az ide járó hallgatók szakmai énképet készíthettek 2–5 oldal terjedelemben. Célunk annak megrajzolása volt, hogy milyen terveik vannak a hallgatóknak a szakmai jövőre és a pedagógiai jelenre és jövőre vonatkozóan. Mindazonáltal érdemes azt is vizsgálni, milyen mértékben tekinthetők írásaik kreatológiai terméknek. A kutatás módszere a tartalomelemzés volt. A kis elemszámú minta nem engedi messzemenő következtetések levonását, azonban jó okként szolgálhat a megkezdett vizsgálatok folytatásához.

Jegyzet

- (1) ZSOLNAI József: Tömegoktatás és alkotó pedagógia = Vigilia 1998. 01. 26.
- (2) ZSOLNAI József: A pedagógia új rendszere címszavakban. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 125. p
- (3) Uo.
- (4) MAGYARI Beck István: Iskolai műveltség kreatológiai szempontból = Fejlesztő Pedagógia II. évf. 2000/6. 50. p.
- (5) „(...) miként válik, válhat az iskolában nevelődő diák – (...) alkotó emberré.”
- (6) A zárójelben az elemszámokat jelöltük
- (7) MAGYARI Beck István: Kreatológiai vázlatok. Aula Könyvkiadó, Budapest, 1997. 31 p.
- (8) BÁRDOS Jenő: A tudományosság esélyei a nyelvtanárképzésben = Iskolakultúra 2001. február 14. p.
- (9) MAGYARI Beck István: Alkotáselméleti Tanulmányok. Akadémia Kiadó, Budapest, 1982. 193. p.

Abstract

At the Teacher Training Institute of the University of Pécs, Pedagogical Creatology is taught as well. The students were asked to write a professional self-reflection in 3–5 sheets. The aim of the research was to figure out what the students' plans were like con-

cerning their professional future and their pedagogical work now and in the future. At the same time it is worth examining in what sense their written self-reflection could be regarded as a creative product. The method of the research was content-analysis. The low amount of the sample does not allow to make far-reaching conclusions, nevertheless it could be a good reason to carry on with the research.

Az Iskolakultúra könyveiből